

GO‘DAKLIK DAVRINING INQIROZLI O‘TISHI

¹Normatova Maftuna Kengash qizi-Jizzax davlat dedagogika universiteti,Maxsus pedagogika kafedrası o‘qituvchisi

²Suyunboyeva Nilufar logopediya 3- bosqich talabasi

maftunanormatova907@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada go‘daklik (birinchi ikki oy) chaqaloqning to‘liq nochorligi va kattalarga qaramligi bilan tavsiflanadi: ko‘rish, eshitish, ta'm, hid bilish, so‘rish refleksi. 2-oydan boshlab ranglarni farqlash qobiliyati, onaning yuzi va ovozinig yagona tasviri (odamning tashqi qiyofasini idrok etish) paydo bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: Yosh inqirozlari, biologik jihat, ko‘rish, eshitish, ta'm, hid bilish, so‘rish refleksi.

Har bir insonda bo‘ladigan inqirozning mohiyati ,insonning yoshga bog‘liqdir rivojlanish muammolarini hal qilishning ikkita muqobil variantidan birini tanlashi muhim o‘rin egallaydi. Qabul qilingan qaror kelgusi hayotning muvaffaqiyati va rivojlanishiga juda katta ta'sir ko‘rsatadi . Yosh inqirozlari - bu yosh rivojlanishidagi o‘tishning maxsus, nisbatan qisqa davrlari bo‘lib, keskin psixologik o‘zgarishlar bilan tavsiflangan yangi sifat jihatidan o‘ziga xos bosqichga olib keladi.Yosh inqirozlari, birinchi navbatda, rivojlanishning odatiy ijtimoiy holatining buzilishi va boshqasining paydo bo‘lishi bilan bog‘liq. inson psixologik rivojlanishining yangi darajasiga ko‘proq mos keladi. Yosh inqirozlari insonga butun umri davomida hamroh bo‘ladi.Yosh inqirozlari tabiiy va rivojlanish uchun zarurdir.Yosh inqirozlari natijasida yuzaga keladigan yanada real hayotiy pozitsiya insonga tashqi dunyo bilan munosabatlarning yangi, nisbatan barqaror shaklini topishga yordam beradi.Birinchidan, chaqaloq hatto biologik jihatdan ojiz mavjudotdir.U hatto hayotning asosiy ehtiyojlarini ham mustaqil ravishda qondira olmaydi xuddi kattalar yordami kabi.Bunday vositachilik bizga bolani eng ijtimoiy mavjudot - uning mavjudoti deb hisoblash imkonini beradi. voqelikka munosabat dastlab ijtimoiydir.Ikkinchidan, ijtimoiy hayotga to‘qilgan, bola asosiy aloqa vositasi - nutqdan mahrum bo‘ladi.Hayotning butun tashkil etilishiga ko‘ra, bola imkon qadar kattalar bilan muloqot qilishga majbur bo‘ladi, lekin bu muloqot o‘ziga xos - so‘zsiz.Maksimal ijtimoiylik va muloqot uchun minimal imkoniyatlar o‘rtasidagi qarama-qarshilik chaqaloqlik davrida bolaning butun rivojlanishi uchun asos yaratadi.Go‘daklik (birinchi ikki oy) chaqaloqning to‘liq nochorligi va kattalarga qaramligi bilan tavsiflanadi: ko‘rish, eshitish, ta'm, hid bilish, so‘rish refleksi.2-oydan boshlab ranglarni farqlash qobiliyati, onaning yuzi va ovozinig yagona tasviri (odamning tashqi qiyofasini idrok etish) paydo bo‘ladi.Bola boshini ushlab turadi, kattalar nutqini eshitganda diqqatini jamlay oladi. [2]Hayotning ushbu bosqichida uyg‘onish majmuasi paydo bo‘ladi (onaning ko‘rinishida bola jilmayib, jonlanadi, harakat qiladi).Bolalikning har bir bosqichi o‘ziga xos xususiyatlarga ega:

◆ Hayotning 3-oyi: ushlar harakatlari shakllanadi, ob'ektlarning shakllari tan olinadi.

◆ 4-oy: ob'ektlarni chaqaloq tan oladi; u qasddan harakatlarni amalga oshiradi (o'yinchoqni oladi, silkitadi), qo'llab-quvvatlash bo'lsa o'tiradi; oddiy bo'g'inlarni takrorlaydi; kattalar bayonotlarining intonatsiyasini ajratadi.

◆ 5-6 oy: boshqa odamlarning harakatlarini kuzatib boradi, harakatlarini muvofiqlashtiradi.

◆ 7-8 oylik: bola ob'ektning tasvirini eslaydi, yo'qolgan ob'ektni faol ravishda qidiradi; fonematik eshitish shakllanadi, u o'zi o'tiradi, turadi, agar qo'llab-quvvatlansa, emaklaydi. Turli tuyg'ular paydo bo'ladi: qo'rquv, jirkanish, quvonch, va hokazo. Nutq tovushlari hissiy aloqa va kattalarga ta'sir qilish vositasi sifatida paydo bo'ladi (g'o'ng'irlash); chaqaloq idrok etilgan ob'ektni uning nomi sarlavhasi bilan bog'laydi: boshini nomlangan ob'ektga aylantiradi, uni ushlab oladi.

◆ 9-10 oylik: bola ob'ektlar o'rtasida aloqa o'rnatadi, maqsadga erishishga xalaqit beradigan to'siqlarni, to'siqlarni olib tashlaydi; o'z-o'zidan turadi, emaklaydi; assotsiativ xotira etarlicha kuchli: ob'ektlarni qismlari bo'yicha taniydi; bola e'tiroz bildiradi va kattalarga uzatadi.

◆ 11-12 oylik: odamlar va jamoalarning so'zlarini tushunish; birinchi ma'noli so'zlarning paydo bo'lishi; yurish qobiliyati; kattalarga ta'sir qilish usullarini o'zlashtirish; maqsadga erishish uchun yangi imkoniyatlarni tasodifiy kashf qilish; ko'rish qobiliyatini rivojlantirish. samarali fikrlash, ob'ektlarni o'rganish.

◆ Nutqning rivojlanishi va fikrlashning rivojlanishi alohida ketadi. Dunyoda asosiy ishonch yoki ishonchsizlik mavjud (onaning turmush sharoiti va xatti-harakatiga qarab). Psixologik maslahat uchun inqirozning ishchi ta'rifi sifatida biz quyidagilarni qabul qilamiz:^[3] Inqiroz - bu ikki voqelikning to'qnashuvi: insonning dunyoqarash tizimi, xatti-harakatlari va boshqalar bilan aqliy haqiqat va uning oldingi tajribasiga zid bo'lgan ob'ektiv haqiqat qismi. Bu haqiqat inson tomonidan allaqachon idrok etilgan, ammo o'zgartirilmagan va uni o'zgartirish hozir qiyin yoki imkonsizdir, chunki buning uchun hozirda mavjud bo'lmagan sifat jihatidan turli xil mexanizmlar kerak (Xuxlaeva, 2001). L.S. Vygotskiy rivojlanishni ichki qarama-qarshiliklarning paydo bo'lishi va hal etilishi orqali bir tekisda emas, balki qarama-qarshilik bilan davom etadigan, ichki aniqlangan, maqsadli jarayon deb hisobladi. Shuning uchun u o'tish davri yoki tanqidiy davrlarga e'tibor qaratadi, bunda qisqa vaqt ichida bolada boshqalar uchun sezilarli bo'lgan bunday o'zgarishlar sodir bo'ladi. Vygotskiyning fikricha, inqiroz yoki tanqidiy davr - bu sifat jihatidan ijobiy o'zgarishlar davri bo'lib, uning natijasi shaxsning yangi, yuqori rivojlanish bosqichiga o'tishidir. Inqirozning mazmuni rivojlanishning mavjud ijtimoiy holatining yemirilishi va yangisining paydo bo'lishidir. Vygotskiyning fikricha, inqiroz davrlarining asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat: Qisqa vaqt ichida keskin o'zgarishlarning mavjudligi; Inqiroz chegaralarining noaniqligi, ya'ni uning boshlanish va tugash momentlarini aniqlashning qiyinligi; Boshqalar bilan to'qnashuvlar va bolani qiyin tarbiyalash,

uning pedagogik ta'sir tizimidan chiqib ketishi; Rivojlanishning tanqidiy davrlari tushunchasi ko'p qirrali. Psixologik o'tish haqida gapirganda, quyidagi fikrlarni ta'kidlash kerak:

1. Qandaydir tuzilma yoki tashkilotni o'zgartirish haqida (J. Piajje, L. Kolberg va boshqalar);2. Yangining paydo bo'lishining psixologik mexanizmi haqida (J. Bum);3. ontogenezning ma'lum bir segmentiga xos xususiyat sifatida inqiroz (konflikt) haqida (E. Erikson, D. Levinson va boshqalar).

Ushbu yondashuvlarning barchasi dastlab rivojlanish haqidagi turli xil asosiy g'oyalar bilan belgilanadi Eriksonning fikriga ko'ra, inson hayoti davomida har bir yoshga xos bo'lgan sakkizta psixologik-ijtimoiy inqirozni boshdan kechiradi, ularning ijobiy yoki noqulay natijasi shaxsiyatning keyingi rivojlanish yo'nalishini belgilaydi.

Birinchidan Inson hayotining birinchi yilida inqirozni boshdan kechiradi. Bu bolaning asosiy fiziologik ehtiyojlari unga g'amxo'rlik qilayotgan shaxs kata ro'l o'ynaydi . Birinchi holda, bolada chuqurlik hissi paydo bo'ladi va ishonch atrofidagi dunyoga, ikkinchidan, aksincha, unga nisbatan ishonchsizlik hissi paydo bo'ladi.

2-inqiroz birinchi o'rganish tajribasi bilan, ayniqsa bolani poklikka o'rgatish bilan bog'liq. Agar ota-onalar bolani tushunsa va unga tabiiy funksiyalarni boshqarishga yordam bersa, bola tajribaga ega bo'ladi avtonomiya. Aksincha, juda qattiq yoki o'ta nomuvofiq tashqi nazorat rivojlanishiga olib keladi uyat yoki shubha asosan o'z tanasi ustidan nazoratni yo'qotish qo'rquvi bilan bog'liq.

3-inqiroz "ikkinchi bolalik" ga to'g'ri keladi. Bu yoshda bolaning o'zini o'zi tasdiqlashi sodir bo'ladi. U doimiy ravishda tuzadigan va amalga oshirishga ruxsat berilgan rejalar unda tuyg'u rivojlanishiga yordam beradi tashabbuslar. Aksincha, takroriy muvaffaqiyatsizliklar va mas'uliyatsizlik tajribasi uni olib kelishi mumkin itoatkorlik va hissiyot aybdorlik.

4-inqiroz maktab yoshida sodir bo'ladi. Maktabda bola kelajakdagi vazifalarga tayyorlanib, ishlashni o'rganadi. Maktabda hukmron bo'lgan muhitga va qabul qilingan ta'lim usullariga qarab, bolada didni rivojlantiradi. ish yoki aksincha, his qilish pastlik mablag' va imkoniyatlardan foydalanish nuqtai nazaridan ham, o'rtoqlar orasidagi o'z mavqei bo'yicha ham.

5-inqirozni ikkala jinsdagi o'smirlar izlashda boshdan kechiradilar identifikatsiya(o'smir uchun muhim bo'lgan boshqa odamlarning xulq-atvor namunalarini o'zlashtirish). Bu jarayon o'smirning o'tmishdagi tajribasini, uning imkoniyatlarini va tanlashi kerak bo'lgan tanlovlarni birlashtirishni o'z ichiga oladi. O'smirning o'ziga xosligini aniqlay olmasligi yoki u bilan bog'liq qiyinchiliklar o'smirning hissiy, ijtimoiy va kasbiy sohalarda o'ynaydigan yoki bajaradigan rollarini identifikatsiyalashning "tarqalishi" yoki chalkashishiga olib kelishi mumkin.

6- inqiroz yosh kattalar uchun xosdir. Bu qidiruv bilan bog'liq yaqinlik farzandlarining to'g'ri rivojlanishini ta'minlash uchun u bilan birga "ish - bolalar

tugʻilishi - dam olish" tsiklidan oʻtishi kerak boʻlgan yaqin kishi bilan. Bunday tajribaning etishmasligi sabab boʻladi izolyatsiya inson va uning oʻziga yopilishi.

7- Inqiroz taxminan 40 yoshda sodir boʻladi. Bu oilani saqlash tuygʻusining rivojlanishi bilan tavsiflanadi (generativlik), asosan "kelajak avlod va uning taʼlim-tarbiyasiga qiziqish"da ifodalangan. Hayotning bu davri turli sohalarda yuqori mahsuldorlik va ijodkorlik bilan ajralib turadi. Agar, aksincha, nikoh hayotining evolyutsiyasi boshqacha yoʻl bilan ketsa, u psevdoyaqinlik (turgʻunlik) holatida qotib qolishi mumkin, bu esa er-xotinlarni faqat oʻzlari uchun mavjud boʻlishga mahkum qiladi, shaxslararo munosabatlarning qashshoqlashuvi xavfi bilan.

8- inqiroz qarish davrida boshdan kechiriladi. Bu hayot yoʻlining tugashini bildiradi va qaror bu yoʻl qanday bosib oʻtganiga bogʻliq. Inson tomonidan erishilgan yutuq butunlik oʻtgan hayotining natijalarini umumlashtirish va uni hech narsani oʻzgartirib boʻlmaydigan bir butun sifatida amalga oshirishga asoslanadi.^[4] Agar inson oʻzining oʻtmishdagi harakatlarini birlashtira olmasa, u oʻlimdan qoʻrqib, hayotni yangidan boshlashning iloji yoʻqligidan umidsizlikka tushib, hayotini tugatadi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodirova F.R. Bolalar nutqini rivojlantirish. Oʻzbekiston Respublikasi Oliy va oʻrta- maxsus taʼlim muassasalari uchun darslik. T.: "Istiqlol", 2006 y.
2. Ayupova.M.Y. —Logopediya Oʻzbekiston faylasuflari milliy jamiyatlashriyoti Toshkent - 2007.
3. Ayupova.M.YU —Korreksion ishlar metodikasi Ma'ruza matni .T-2001
4. Moʻminova L.R., Shomaxmudova R. Bolalar nutqidagi nuqsonlar va ularni bartaraf etish. Toshkent-Turon-iqbol-2007
5. Normatova, M. (2021). THE IMPORTANCE OF MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES TO CORRECT THE SPEECH OF PRESCHOOLERS.Журнал Педагогиккии психологии в современном образовании, 1(1). Извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/714>
- 5.Kamolova, Shirin Usarovna, & Axmedova, Fotima Xurramovna (2022). SOGʻLOM SHAXS HAYOTIDA PSIXOLOGIK XIZMATNING OʻRNI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (2), 630-636.
- 6.Norbekova, B. S. (2016). YOSH VA OʻTISH DAVRI XUSUSIYATLARINING PEDAGOGIK QAROVSIZ OʻSMIRLAR KELIB CHIQUISHIGA TAʼSIRI. The edition is included into Russian Science Citation Index., 77.
- 7.Норбекова, Б. 2021. Духовное воспитание - как основа психологического воспитания. Общество и инновации. 2, 10/S (ноя. 2021), 105–109. DOI:<https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss10/S-pp105-109>.
- 8.Shavkatovna, N. B. (2022). AXBOROT TEXNOLOGIYALARI BILAN ISHLOVCHI SHAXSLARNING PSIXOLOGIK XOLATINING PATOLOGIYASI. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 658-662.

9. Norbekova, B. (2022). O‘roqboyeva M. Maktabgacha ta’limda psixologik xizmatni tashkil etishning o‘ziga xos jihatlari. Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollari, 1(1), 481-483.
10. Norbekova, B. (2021). Socio-Psychological Characteristics of National Character. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)-Peer Reviewed*, 7(1).
11. Норбекова, Б. 2021. Духовное воспитание - как основа психологического воспитания. *Общество и инновации*. 2, 10/S (ноя. 2021), 105–109.
12. Норбекова, Б. (2021). Духовно-нравственный образ семьи. *Общество и инновации*, 2(2/S), 123-128.
13. NORBEKOVA, B. (2021). Жамият ва инновациялар–Общество и инновации–Society and innovations.
14. Норбекова, Б. (2020). МИЛЛИЙ ХАРАКТЕР ШАКЛЛАНИШИНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ. *Научно-просветительский журнал "Наставник"*.
15. Yo‘ldoshyev, S., & Jo‘lmurodov, O. (2023). PSIXOLOGIK SALOMATLIK QADRIYAT SIFATIDA. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(3), 3-7. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8481>
16. Yo‘ldoshyev, S., & Fayzullayeva, M. (2023). STRESSNI KELIB CHIQUISH SABABLARI VA ZAMONAVIY PSIXOLOGIK YECHIMLARI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(3), 8-14. извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8482>
17. Umarov Baxriddin Mingboyevich, & Norbekova Barno Shavkatovna. (2022). TA’LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA DARS JARAYONINI TASHKIL ETISHNING PSIXOLOGIK MEZONLARI. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 1(1), 276–279. Retrieved from <https://journal.jbnuu.uz/index.php/ijcstr/article/view/71>